

KÖNYVEK

Cseh-Szombathy László

SZÓRVÁNYBAN.

(Tóth Pál Péter: Szórványban.

Budapest: Püski Kiadó, 1999: 272)

A ma Európában szerepet játszó népek évszázadok során nyerték el jelenlegi összetételüket, a többiekhez viszonyított súlyukat. Történelmük egyaránt állt más népek beolvasztásából és hozzájuk tartozóknak idegenek által történő asszimilációjából. Ez évszázadok során nem keltett nagyobb figyelmet: egész népek cseréltek rövid idő alatt nyelvet és ezzel a hovatartozás tudatát, mint például a bolgárok, a kisebb közösségeken belül pedig csal bizonyos területeken zajlott le a váltás. A társadalom alapvető tagozódása nem a kommunikációban használt nyelv szerint történt, hanem a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely, majd a reformáció után a vallási hovatartozás alapján. A német ajkú strassbourgi polgárok nem nyelvhasználati okokból ellenkeztek a XIV. Lajos által véghez vitt reunio ellen, hanem önkormányzatuk fennmaradását és hugenotta vallásuk gyakorlását féltve.

A Kárpátokon belül is csak a törökök kiűzése után válik választóvonalá az anyanyelv, majd az ehhez csatlakozó nemzethez tartozás tudata, de csak a XIX. században éleződnek ki az anyanyelvi másságból adódó ellentétek. Ezek azonban nem feltétlenül járnak áthidalhatatlan szakadék teremtődésével és különösen a kis közösségeknél megmarad a lehetősége a keveredésnek, a különféle nyelvűek és kultúrájúak együttélésének.

Az együttélés következménye az egyik fél hasonulása a másikhoz, az asszimiláció. Ez különösen ott következik be, ahol a családi kapcsolatok fűzik össze a más anyanyelvűeket, de előmozdítja a szomszédság, a munkahelyi közösség is. Különösen jól észlelhető az asszimilációs folyamat a kisebb településeken, közösségekben, amelyeknél a nemzetiségi összetétel váltás a viszonylag rövid idő alatt teremthet új, a temetői feliratoktól gyökeresen eltérő viszonyokat.

Mi jellemzi az asszimilálódókat az anyanyelvüket és nemzetiségüket megőrzőkkel szemben, ez az egyik legizgatóbb kérdés a témában és rendkívül nagyértékű minden olyan forrás, amely megválaszolásához információt nyújt. Ilyen forrás az Észak-Erdélyben 1942–1944-ben végrehajtott, szórvány települések családjait összeíró vizsgálat, amelynek anyaga csodával határos módon fennmaradt, és *Tóth Pál Péter* szociológus-demográfusban olyan kutatóra talált, aki nem sajnált évek munkáját a megőrzött, jószerivel el is felejtett anyag feldolgozására fordítani. A több éves munka eredményei jelentek meg 1999-ben Püski Sándor kiadásában.

Tóth Pál Péter nemcsak embert próbára tevő minuciózus munkát végzett a fennmaradt 12 852 kérdőív rendezésével, strigulázásával, összegző táblák szerkesztésével, hanem fantáziáját is használta. A kérdőívekhez ugyanis hiányoztak azok a dokumentumok, amelyek a kérdőívek normális kísérői és eligazítják a kitöltőt, majd a feldolgozót. Így problematikus a vizsgálat eredeti célja. Valószínűleg az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület helyzetfelmérő céllal végezte, de, hogy ki volt a nagyszabású összeírás szponzora, s az milyen részletes utasítással indította útnak az összeírókat, azt már nem tudjuk. Rejtély a megkérdezettek kiválasztásának szempontja és módja is. A rendelkezésre álló kérdőívekből úgy tűnik, hogy a Bécsi Döntés alapján a Magyarországhoz visszacsatolt települések közül azokra terjedt ki a minta, amelyekben az összeírás idején a magyarság már kisebbséget alkotott.

A vizsgálat alapidokumentuma a családi kérdőív, amelyet azoknak a családoknak kellett kitölteni az összeírók által, amelyek magyarok, vagy az anyanyelvet tekintve vegyes összetételűek voltak. A vizsgálat kiterjedt a családfő szüleinek, nagyszüleinek, illetve gyerekeinek összeírására is, annak ellenére, hogy egyszeri, az 1942-1944 évi helyzetet rögzítette. Így érvényesült a dinamikus szemlélet is: minden család esetében megállapítható a múlt, a korábbi állapot, illetve a gyerekek adataiból következtetni lehet a jövőben érvényesülő tendenciára is.

A vizsgálat legfőbb értékét abban látom, hogy lehetőséget nyújt a tiszta magyar és a vegyes családok társadalmi, gazdasági és kulturális sajátosságainak összehasonlítására és megengedi a következtetések megtételét arra nézve, hogy az egyes sajátosságok mennyiben járultak hozzá vagy zárták ki az adott család asszimilálódását a körülötte élő románságba. Ez a cél természetesen elsősorban a magyar népesség történeti alakulásának megismerését segíti elő, de egy általánosabb tudományos kérdés megválaszolásához, az asszimiláció jelenségének általános jellemzéséhez is segítséget nyújt. A vizsgálat eredményei alapján hipotéziseket fogalmazhatunk meg a különböző felekezetekhez tartozás és az anyanyelv megőrzése és váltása, az iskolai végzettségnek az asszimilációban játszott szerepe, a birtokviszonyok és a vagyoni helyzet jelentőségét tekintve, állandóan szem előtt tartva a demográfiai adottságokat.

Tóth Pál Péter Szórványban című könyvének elolvasása után kétségtelenül sok bizonytalanság és kétség támad az olvasóban az egyes adattípusok szerepét és jelentőségét illetően. Ha azonban nem feledkezünk meg a feldolgozott kérdőívek lelet jellegéről, akkor csak az elismerés indokolt a kármentő szerző munkáját illetően.